

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม***THE MONKS ROLES AND THE DHAMMA PRACTICE ACADEMY
DEVELOPMENT**

พระครูสมุห์ชาคริต ปิยากโม

PhrakrusamuChakrit Piyagamo

วัดโบสถ์ (บ้านไท) จ.พระนครศรีอยุธยา

Bot Temple (Ban Thai), Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

Corresponding Author Email: katoonpeak51@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม ใช้วิธีการศึกษาจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา งานวิจัย รวมถึงการวิเคราะห์ผลการศึกษาพบว่า 1. พระสงฆ์มีต้นทุนของความศรัทธา พระสงฆ์จึงมีหน้าที่เป็นผู้นำโดยจะนำพาประชาชนเข้าสู่ระเบียบของการปฏิบัติธรรม ทั้งการพัฒนาด้านร่างกายโดยใช้ศีล และการพัฒนาด้านจิตใจโดยใช้สมาธิ ประกอบกับปัญญาทางด้านพระพุทธศาสนา เป็นองค์ความรู้ที่จะนำพาจิตใจของประชาชน ให้ละเว้นสิ่งที่ไม่ดีแนะนำในสิ่งที่ดีและทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส 2. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม 3 ด้าน คือ 1.ด้านสถานที่มีการจัดปฏิบัติธรรมในวัดโดยสถานที่ที่มีความพร้อม อาคารสถานที่ อาหาร และวิทยากร 2. ด้านวิทยากร พระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญูณนำพาประชาชนปฏิบัติให้เข้าถึงสภาวะธรรมตามความเป็นจริงตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และ 3. การบริหารจัดการซึ่งในแต่ละวัดมีการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆที่แตกต่างออกไป โดยภาพรวมเน้นปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 เรื่องของ กาย เวทนา จิต และธรรม 3. ผลที่ได้จากการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมคือประชาชนมีการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจ เห็นคุณค่าของการปฏิบัติธรรม และประเทศชาติเกิดความร่มเย็นสันติสุข

คำสำคัญ: บทบาท; พระสงฆ์; การพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม

Abstract

This academic article aimed to study the monks' role and the Dharma Practice Academy development, studied from Tripitaka, documents, textbooks, research, and analysis. The results of the study revealed that 1. monks are the original capital of faith. The monks have the duty to lead the people into the rules of Dharma practice. Both physical development through precepts and mental development through meditation together with the wisdom of Buddhism. It is a body of knowledge that will lead the minds of the people to refrain from bad things, to advise good things and to purify one's mind. 2. The monks role in Dhamma Practice Academy in 3 areas; (1) Places; there are Dhamma practice in monasteries that are ready with buildings, places, foods and speakers (2) Speakers; The monks are spiritual leaders who lead the people to practice in order to reach the true state of Dharma according to the Buddhist teachings. and (3) Management; Each monastery drives different activities. In general, focusing on the practice of mindfulness in the four foundations of body, feelings, mind and dharma. 3. The result of the development of the Dhamma Practice Academy is that people have developed both physically and mentally and see the value of Dharma practice and the nation is tranquil and peaceful.

Keywords: Role; Monks; Development of the Dharma Practice Academy

บทนำ

การปฏิบัติธรรม หรือ การปฏิบัติกัมมัฏฐาน เป็นเรื่องของการฝึกสมาธิของจิตที่ต้องการให้มีความมั่นคงความแน่วแน่แห่งจิต ทำให้เกิดสมาธิ โดยมีกายของผู้ปฏิบัติเองเป็นฐานในการที่จะนำสมาธิเข้าไปจดจ่ออยู่ในสถานที่นั้น ๆ โดยเปรียบเสมือนว่า ร่างกายเป็นที่พิจารณาไตรลักษณ์ (ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่ใช่ตัวตน) โดยมีลักษณะที่เกิดจากกายเกิดจากความรู้สึกหรือเรียกว่าเวทนาและเกิดจากจิตที่เป็นสมาธิและนำไปสู่การพิจารณาสภาวะธรรมให้รู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริง เหล่านี้ เรียกว่าเป็นการปฏิบัติทั้งสมถะและวิปัสสนาควบคู่กันไป โดยในประเทศไทยของเรามีการนำหลักคำสอนเหล่านี้ที่พระพุทธเจ้าได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยในประเทศไทยมีรูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสายใหญ่ ๆ มีอยู่ 5 สายใหญ่ 1. สายพุทโธ 2. สายอานาปานสติ 3. สายอิริยาปทปัพพะ หรือ ยุบหนอพองหนอ 4. สายแนวปฏิบัติ มี รูป-นาม เป็นอารมณ์ 5. สาย

สัมมาอะระหัง ซึ่งในแต่ละสำนักของการปฏิบัติธรรมก็จะมีรูปแบบในการจัดสถานที่สำนักปฏิบัติธรรมที่แตกต่างกันออกไป แต่โดยภาพรวมจะอยู่ในลักษณะของความเป็นสัปปายะที่สะดวกไม่ว่าจะเป็นสถานที่สำหรับฟังธรรมปฏิบัติธรรม สถานที่สำหรับรับประทานอาหาร สถานที่พักหรือสถานที่สำหรับปฏิบัติส่วนตัว เป็นต้น จะมีความสะดวกสบายหรือภาษาพระเรียกว่า สัปปายะ แต่ว่าในแนวทางของการปฏิบัติตามที่ผู้เขียนได้เขียนถึงก็คือมีสายปฏิบัติอยู่ 5 สายด้วยกันซึ่งเหล่านี้เป็นทางปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าได้สอนแนะนำก็คือสติปัฏฐาน 4 การเอาใจไปตั้งไว้ในที่ตั้งของสติ 4 ข้อ ซึ่งในบทความนี้ก็อาจจะไม่ได้อธิบายถึงมากเท่าที่ควร แต่เน้นไปในการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมโดยผู้ที่พัฒนาก็คือพระสงฆ์รวมถึงผู้ปฏิบัติธรรมเองที่จะพัฒนาร่างกายและจิตใจให้เข้าถึงสภาวะธรรม โดยบทบาทพระสงฆ์ในการที่จะพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมนั้นก็จะเป็นบทบาทที่สำคัญ เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำในด้านจิตวิญญาน เป็นพระวิปัสสนาจารย์ หรือเป็นผู้ที่มีความสามารถในการที่จะนำพาประชาชนให้เข้าสู่ความเชื่อในการที่จะปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น จะทำอย่างไรจะเห็นบทบาทที่ชัดเจนของพระสงฆ์ในการที่จะสำนักพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาสถานที่ การพัฒนาวิทยากร การพัฒนาจิตใจของผู้เข้าปฏิบัติ รวมถึงการพัฒนาการบริหารจัดการ จะเกิดขึ้นและมีส่วนร่วมได้อย่างไรจึงเป็นโจทย์ในการเขียนบทความนี้เพื่อวัตถุประสงค์ในการเข้าใจระบบของการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมให้เป็นไปตามรูปแบบที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

ความสำคัญของสำนักปฏิบัติธรรม

นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลมีการเข้าวัดฟังธรรมในวันธรรมะสวนะหรือในช่วงกิจกรรมต่าง ๆ ชาวพุทธได้เข้าไปวัดเพื่อฟังธรรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาเป็นระยะเวลาสี่ทศวรรษยาวนานจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยเรายังถือหลักทำทางพุทธศาสนาตามสมัยพุทธกาลคือ ในช่วงวันธรรมะสวนะหรือว่าวันพระ จะมีการเตรียมอาหารเพื่อไปถวายพระภิกษุและเตรียมตัว เตรียมใจ เพื่อเข้ารับธรรมะและปฏิบัติธรรมไม่ว่าจะเป็น ขึ้น/แรม 15 ค่ำ 14 ค่ำ เป็นต้น จะมีการศึกษาปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมไม่ใช่เรื่องไกลตัว แต่เป็นเรื่องใกล้ตัวที่ทำสืบทอดกันมา แต่การปฏิบัติธรรมบางที่อาจจะจะมีปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติธรรม คือ ระยะเวลาของการปฏิบัติธรรมอาจจะต้องใช้เวลามากหลายวัน คนที่ทำงานข้าราชการหรือทำงานที่เป็นงานประจำอาจจะลำบากในเรื่องของการกลางวันและประกอกับข่าวที่เป็นเชิงลบที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในปัจจุบัน ต้องยอมรับว่าเป็นสิ่งที่บั่นทอนจิตใจกับพุทธศาสนิกชนที่ยังไม่มีศรัทธาตั้งมั่นหรือที่ยังไม่มีศรัทธาก็อาจจะไม่เกิดศรัทธาก็ได้ เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมจึงเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลไม่สามารถที่จะไปบังคับว่า

จะต้องให้ทำแบบนั้นแบบนี้ แต่เป็นเรื่องเฉพาะตัวที่จะต้องเป็นการขัดเกลากิเลสและปฏิบัติธรรมให้ถึงความพ้นทุกข์ได้ด้วยตนเอง

บทบาทพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นสถาบันที่มีความเกี่ยวพันกับสังคมไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน นับตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน สถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งมีศาสนทายาท คือ พระภิกษุสงฆ์เป็นตัวแทนทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนให้แก่ประชาชนได้นำไปปฏิบัติ ขณะเดียวกันก็ดำรงอยู่ในฐานะผู้นำชาวพุทธในสังคม ทำให้พระสงฆ์มีบทบาทและวัดมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชุมชน เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ และบำเพ็ญกิจกรรมต่างๆของประชาชนทั้งทางด้านสังคมวัฒนธรรมและศาสนา โดยพระสงฆ์เป็นครูของชาวบ้านที่แนะนำหลักธรรมอันเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติฝึกอบรมให้ชีวิตมีความสุข จึงทำให้พระสงฆ์และชุมชนมีความสัมพันธ์มาตลอด ภิกษุสงฆ์ได้การอุปถัมภ์บำรุงจากชาวบ้าน จึงต้องทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักพุทธธรรม หลักคำสั่งสอน เพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนา ให้ชุมชนมีคุณธรรม มีความประพฤติที่ถูกต้องและให้ข้อเตือนใจ ในทางความประพฤติปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. ห้ามปราม สอนให้เว้นจากความชั่ว
2. แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี
3. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
4. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ให้ได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้
5. ชี้แจงอธิบายทำให้สิ่งที่เคยฟังแล้ว เข้าใจแจ่มแจ้งมากขึ้น
6. บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ (ที.ปา.

(บาลี), 11/203/205)

ในยุคปัจจุบันนี้ การศึกษาของพระสงฆ์ในหลักไตรสิกขา ทั้งโดยปริยัติสัทธรรมปฏิบัติสัทธรรม ให้ถึงปฏิเวธสัทธรรมนั้นหย่อนยานลงมาก เพราะเหตุที่ขาดผู้นำผู้ทรงคุณวุฒิในทั้งสัทธรรม3 และไตรสิกขา อีกทั้งนโยบายการให้การศึกษอบรมทุกระดับก็เน้นและส่งเสริมกันอยู่แต่เพียงภาคปริยัติธรรม และตัวของพระภิกษุสามเณรเองก็ไม่ใส่ใจ ขวนขวายศึกษา อบรม ปฏิบัติพระสัทธรรมและประกอบกับสังคมในปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นสังคมที่มีศักยภาพรับข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ได้มากและรวดเร็วตลอดเวลา หรือแม้จากที่ห่างไกลคนละด้านของโลกก็ทำได้โดยง่าย สำหรับชนทั่วไปผู้ที่ไม่มีความรู้พิจารณาข่าวสารข้อมูลเหล่านี้ ซึ่งเป็นเพียงข่าวตัวอย่างพฤติกรรมของมนุษย์ปุถุชน อันเกิดแต่อวิชชาที่คอยเร่งเร้าให้มนุษย์เกิดตัณหาอยากบริโภค อยากเสพตามอย่างเขายิ่ง ๆ ขึ้นเพิ่มความยึดถือยึดติดในวัตถุ คือ วัตถุตามด้วยตัณหาและทิฐิให้มากขึ้น มากกว่าที่จะช่วยให้มนุษย์ได้รู้ ได้เข้าใจตนเอง และพัฒนาจิตใจของตนเองให้เจริญขึ้น มีมโนธรรมที่สงบบริสุทธิ์ ผ่องใสด้วยสติปัญญาอันเห็นชอบ อันให้ผลเป็นความสันติสุขแก่ชีวิตได้อย่างยั่งยืน

แท้จริง แม้แต่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ผู้ไม่ได้บรมกาย ศีล จิตและปัญญาให้ดี พอเป็นธรรมเครื่องปกป้องรักษาตน ก็จะหลงรับเข้ามาในตัวเอง เหมือนปลาที่หลงเหยื่อแล้วติดเบ็ด จึงประพาศพิศพระธรรมวินัยจนเป็นเรื่องธรรมดากันจนเป็นที่น่าวิตก

ดังนั้น วัดทุกวัดควรจัดให้มีการศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรม และควรให้มีการเข้มงวดกวดขันความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร ให้อยู่ในศีลาจารวัตรที่งดงามด้วยมาตรการที่เข้มแข็งจริงจัง และต่อเนื่อง ควรจัดให้มีการอบรมสมณวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่สาธุชนพุทธบริษัทเปิดโอกาสให้ญาติโยมทั่วไปมีโอกาสบำเพ็ญกุศล ปฏิบัติธรรม สร้างคุณงามความดี ทั้งทาน ศีลและภาวนาไปด้วยกัน และประการสำคัญ คือ เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้นำ ลงมือศึกษาทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติด้วยตนเอง ทั้งชักนำส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและญาติโยมมองเห็นคุณค่าของการปฏิบัติพระสัทธรรม เพื่อให้เกิดความสันติสุข (พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคโล), 2549)

สำนักปฏิบัติธรรม

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เป็นหน่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการสอนปฏิบัติกรรมฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของคณะสงฆ์ไทย ภายใต้การกำกับของมหาเถรสมาคม ก่อตั้งครั้งแรกในปี พ.ศ.2543 ปัจจุบันสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีจำนวนกว่า 1,510 สำนัก แบ่งเป็นมหานิกาย 1,339 สำนัก และธรรมยุต 173 สำนัก กระจายอยู่ในทุกจังหวัดในประเทศไทย

ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. 2543 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 มหาเถรสมาคมวางระเบียบไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ เรียกว่า ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ.2543

ข้อ 2 ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เป็นต้นไป

ข้อ 3 ในระเบียบนี้ การปฏิบัติธรรม หมายความว่า การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หมายความว่า สำนักปฏิบัติธรรมที่มีอยู่แล้วได้รับการยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หรือจัดตั้งขึ้นใหม่ โดยคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

เจ้าสำนัก หมายความว่า เจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
แห่งนั้น ๆ

พระวิปัสสนาจารย์ หมายความว่า พระภิกษุผู้สอนการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานหรือ
วิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

ข้อ 4 ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่ง เรียกว่า คณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม
ประจำจังหวัด ประกอบด้วยเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการ รองเจ้าคณะ
จังหวัด เป็นรองประธานคณะกรรมการ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอของจังหวัดนั้น
เป็นกรรมการ โดยมีเจ้าคณะใหญ่เป็นประธานคณะที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
เป็นที่ปรึกษา

ข้อ 5 การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัด ประธาน
คณะกรรมการ จัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด คัดเลือกวัด
ที่เหมาะสมให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบของ
กรมการศาสนา เสนอคณะกรรมการจัด ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพิจารณา แล้ว
ให้ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอ
มหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ให้กรมการศาสนา
ขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

สรุปได้ว่า ในการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมในประเทศไทย มีทั้งสำนักปฏิบัติธรรมที่
ไม่ได้รับการแต่งตั้งโดยส่วนใหญ่ จะเป็นสำนักสงฆ์หรือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมเพราะ
ประเทศไทยเรานั้นต้องยอมรับว่าเบื้องต้นสิ่งที่จะนำไปสู่การปฏิบัติธรรม เกิดจากความ
ศรัทธาต่อพระสงฆ์หรือเป็นความเลื่อมใสเฉพาะบุคคลนำไปสู่การหาเข้าไปทำบุญในวัด
รักษาศีลแล้วจึงจะเจริญภาวนาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรมจึงมีมากกว่าจำนวนที่ระบุเป็น
สถิติตามสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ระบุไว้มีการจัดเป็นเอกเทศมีความสะดวก
บ้างไม่สะดวกบ้างก็เป็นความแตกต่างที่ลงตัว หรือ สำนักปฏิบัติธรรมอนุมัติโดยมหาเถร
สมาคมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2543 โดยในปี 2553 ได้มีการสำรวจสำนักปฏิบัติ
ธรรมซึ่งมีประมาณ 1,500 แห่งทั่วประเทศถือว่ามีมากเพียงพอต่อความต้องการของ
พุทธศาสนิกชนที่ต้องการปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น บทบาทของพระสงฆ์จึงมีหน้าที่เป็นผู้นำ
โดยจะนำพาประชาชนเข้าสู่ระเบียบของการปฏิบัติธรรม ทั้งการพัฒนาด้านร่างกายโดยใช้
ศีลและการพัฒนาด้านจิตใจโดยใช้สมาธิ ประกอบกับปัญญาทางด้านพระพุทธศาสนา เป็น
องค์ความรู้ที่จะนำพาจิตใจของประชาชน ให้ละเว้นสิ่งที่ไม่ดีแนะนำในสิ่งที่ดีและทำจิตใจ
ของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส การพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมความหมายเบื้องต้นของสำนักปฏิบัติ
ธรรมทั่วประเทศไทย คือ สำนักปฏิบัติธรรมที่มีความพร้อมไม่ว่าทางกายภาพทางร่าง
ทางด้านธรรมะปฏิบัติที่จะเสริมให้แก่ผู้ที่เข้ามาปฏิบัติให้เกิดความสะดวกสบายไม่เดือดร้อน

ทั้งด้านร่างกายและจิตใจรวมถึงสร้างธรรมะปฏิบัติที่จะทำให้เข้าสู่หลักของทางพุทธศาสนาได้ กล่าวได้ว่า รูปแบบในบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันออกไป แต่สิ่งสำคัญก็คือหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งสติปัญญา 4 ซึ่งเป็นหลักในการปฏิบัติหรือเป็นมีเข็มทิศในการที่จะเป็นแผนที่ในการที่จะปฏิบัติธรรมให้เข้าถึงสภาวะธรรมตามความเป็นจริงความเป็นสัจปายะ ในหลาย ๆ ด้านก็มีส่วนที่จะทำให้เกิดการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมซึ่งพระสงฆ์ซึ่งเป็นพุทธบริษัทลำดับที่ 1 จึงมีส่วนสำคัญในการที่จะพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมตามที่คุณเขียนจะเขียนต่อไป

พระสงฆ์กับภาวะผู้นำในการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม

วัด เป็นฐานหน่วยงานสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม นอกจากนั้นหลักเกณฑ์และวิธีการที่เกี่ยวกับวัด สอดคล้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กำหนดว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” เจ้าอาวาส เป็นพระสังฆาธิการ (พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2553) การบริหารตามหลักสัจปายะ 4 หมายถึงสถานที่ปฏิบัติธรรม จำเป็นต้องมีสัดส่วนพื้นที่ที่มีความสงบ บรรยากาศร่มรื่น การที่บุคคลจะแสวงหาสถานที่ปฏิบัติธรรมให้สามารถปฏิบัติธรรมได้ผลดีจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการเช่นว่า อาวาสสัจปายะ หมายถึงสถานที่พักอาศัยสะดวก ที่อยู่เหมาะสม บรรยากาศดี บุคคลสัจปายะ หมายถึงบุคคลสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม โดยมีพระวิปัสสนาจารย์ หรือครูอาจารย์ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติธรรมสบายใจ อาหารสัจปายะ หมายถึงสำนักปฏิบัติธรรมจัดหาอาหารบริโภคที่มีความพร้อมเพียงพอแก่ผู้ปฏิบัติธรรม คือมีอาหารบริการเพื่อบริโภคสะดวกสบายตามตารางเวลา กำหนด ธรรมะสัจปายะ หมายถึงภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ สำนักปฏิบัติธรรมได้ส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องและเหมาะสมแก่ผู้ปฏิบัติธรรม (กองพุทธศาสนศึกษา, 2556) กล่าวคืออาวาสสัจปายะ คือสถานที่ปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมเป็นระเบียบเรียบร้อย อาหารสัจปายะ คือโภชนาหารเพื่อบริการแก่ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นอาหารสัจปายะ บุคคลสัจปายะ คือผู้เป็นกัลยาณมิตร ทั้งผู้บริหาร พระวิปัสสนาจารย์ และเจ้าหน้าที่ให้การส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมอย่างดีต่อผู้มาปฏิบัติธรรม ธรรมสัจปายะ คือการศึกษาอบรมพัฒนากาย วาจาและใจ ด้วยการเจริญสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ส่งเสริมกิจกรรมโครงการบรรพชาสามเณร ส่งเสริมการบำเพ็ญกุศลและปฏิบัติธรรม ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชาวันอาสาฬหบูชา วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ วันเฉลิมพระชนมพรรษา ฯลฯ ตลอดจนถึงชักนำให้เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามารับการอบรมปฏิบัติธรรม

การศึกษาฝึกอบรมปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญข้อหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา เพราะจะทำให้จิตของผู้ปฏิบัติสงบเยือกเย็นเกิดปัญญา และเป็น

ทางดำเนินถึงปฏิเวธธรรม สิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับท่านผู้ปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน คือ สถานที่ปฏิบัติหรือสำนักปฏิบัติธรรม ในการวิจัยครั้งนี้ ในสมัยพุทธกาล ระยะเวลาเริ่มแรกนั้น พระสงฆ์ยังไม่มีที่อยู่อาศัยประจำ ได้จาริกไปเพื่อเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ กว้างขวางออกไป

2.1 บทบาทด้านสถานที่ ในสมัยพุทธกาล วัดมีสถานที่และบรรยากาศ สภาพแวดล้อมเป็นสัปปายะ มีการบริหารจัดการโดยใช้พุทธวิธีในการบริหาร การจัด กิจกรรมการเรียนรู้มีจุดมุ่งหมายให้คนที่เข้ามาเรียนรู้มีความเข้มแข็งทางจิตใจตามแนวทาง ของพุทธศาสนา คือเรียนรู้เพื่อฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาเป้าหมายของการเรียนรู้ที่ สูงสุด คือการหลุดพ้นจากความทุกข์อย่างสิ้นเชิงที่เรียกว่าพระนิพพานการเรียนรู้ครอบคลุม ถึงเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ศึกษาเรียนรู้จนผู้เรียนสามารถรู้ความจริงแห่งกฎของธรรมชาติ ที่ว่า สิ่งทั้งหลายล้วนเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เป็นไปตามเหตุปัจจัย จากนั้นก็เผยแผ่ศาสนา แก่ผู้มีอุปการคุณทั้งหลาย โดยการประกาศธรรมเผยแผ่สู่สาธารณชนต่อไป องค์ประกอบ สำคัญเป็นสภาพแวดล้อมทั่วไปของวัดในสมัยพุทธกาล สภาพแวดล้อมด้านสถานที่ เป็น สวนป่า มีความสงบ ร่มรื่น เป็นธรรมชาติเหมาะแก่การศึกษาที่จะปฏิบัติธรรม และนั่งฟัง พระสัทธรรม

ในปัจจุบันวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมได้เน้นการจัดสถานที่ให้เป็นสถานที่เหมาะสม ในการที่จะรองรับพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาปฏิบัติธรรม มีอาคารสำหรับปฏิบัติธรรม มี สถานที่ที่พักมีสถานที่สำหรับรับประทานอาหารหรือเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ต่าง ๆ ในแต่ ละวัดไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคใต้ จะมีศูนย์สำนักปฏิบัติธรรม ที่เกี่ยวข้องกับเน้นให้สอดคล้องกับสมัยพุทธกาล คือ มีความร่มรื่นและมีความสงบเป็น ธรรมชาตินำไปสู่การพัฒนาจิตใจได้ง่ายและพระสงฆ์ก็มีบทบาทในการที่จะออกแบบและ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสถานที่ทำให้วัดในแต่ละวัดมีความพร้อมในการจัดปฏิบัติธรรมจึงเห็น ได้ว่าบทบาทในด้านสถานที่พระสงฆ์โดยเฉพาะเจ้าอาวาสซึ่งมีอำนาจหน้าที่หลักก็จะเป็นผู้ที่ รับผิดชอบและออกแบบโดยร่วมกับกรรมการวัดหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจึงทำให้วัดที่เป็นสำนัก ปฏิบัติธรรมนั้นมีความน่าสนใจและมีพุทธศาสนิกชนเข้าไปปฏิบัติอย่างมาก ถึงแม้จะบอก ว่าในสมัยพุทธกาลจำเป็นจะต้องไปปฏิบัติในป่า ในถ้ำ หรือในสถานที่ที่ไม่มีคนก็ตาม แต่ใน ปัจจุบันนี้ ปรับเปลี่ยนถึงแม้จะเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในระหว่างอำเภอหรืออยู่ในหมู่บ้านก็จะ สามารถจัดให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมได้ มีหลาย ๆ ที่ที่อยู่ในเขตกรุงเทพฯหรือปริมณฑลที่ มีสภาพปฏิบัติธรรมสามารถจะปฏิบัติธรรมได้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะอยู่ที่บุคลากรที่ จะเสนอแนะหรือนำแนวคิดของการปฏิบัติธรรมเหล่านั้นมาใช้ในการที่จะสร้างสำนักปฏิบัติ ธรรมที่เป็นสถานที่ร่มรื่นสิ่งสำคัญนอกจากสถานที่แล้วก็เป็นเรื่องของอาหาร ในปัจจุบัน มีความสะดวกสบายในเรื่องการเดินทางหรือมีตลาดอยู่ในวัดมีความสะดวกก็จริง แต่ว่าจะมี

ความไม่สะดวกต่อการปฏิบัติธรรมคืออาจจะมีเสียงอื้ออึงหรืออาจจะมีสิ่งที่มาทำลายสมาธิ เรื่องเหล่านี้อยู่ที่ผู้ปฏิบัติจะปรับอารมณ์ของการปฏิบัติธรรมให้สามารถข้ามพ้นสิ่งเหล่านี้ได้ และสามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นการพัฒนาตนพัฒนาจิตทำให้เกิดปัญญาได้

2.2 บทบาทด้านวิทยากรหรือพระวิปัสสนาจารย์ พระสงฆ์มีต้นทุนของความศรัทธา พระวิปัสสนาจารย์ หมายถึง ผู้สอนกรรมฐานในประเทศไทยซึ่งเป็นหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแบ่งเป็นภาคทฤษฎีหรือเรียกว่าปริยัติและภาคการปฏิบัตินำไปสู่การเข้าถึงธรรมได้อย่างแท้จริงแต่ว่า รูปแบบการสอนมีความแตกต่างกันออกไป พระวิปัสสนาจารย์ในประเทศไทยของเราเป็นผู้นำในเรื่องของการสอนกรรมฐานให้แก่พระภิกษุสามเณรหรือประชาชนทั่วไปมีบทบาทในการนำผู้คนไปสู่คุณงามความดี เป็นผู้สอนกรรมฐานนอกจากสอนแล้วยังต้องทำตัวให้เป็นแบบอย่างเป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูกศิษย์ได้เจริญรอยตามเพราะจุดมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าก็คือให้เน้นประโยชน์ตน ทำประโยชน์คนอื่นและสร้างประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน รูปแบบในการสอนการปฏิบัติธรรมในประเทศไทยในส่วนของเถรวาทจะเน้นในเรื่องของสติปัญญา 4 เป็นเรื่องของกาย เวทนา จิต ธรรม เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยมีผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาไม่น้อยกว่า 95% ของประชาชนคนไทยทั่วประเทศ ต้นทุนของความศรัทธาของที่มีในพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้การจัดปฏิบัติธรรมได้ง่ายขึ้นสิ่งสำคัญคือพระสงฆ์เป็นวิทยากรหรือวิปัสสนาจารย์ในการสอนกรรมฐานหรือเป็นการจัดปฏิบัติธรรมอยู่แล้ว หรือ ในภาษาพระเรียกว่า วิปัสสนาจารย์ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้จะมีวิทยากรที่เป็นคฤหัสถ์บ้าง แต่พระสงฆ์เป็นผู้นำเบื้องต้นในการจัดปฏิบัติธรรม การที่พระสงฆ์เป็นวิทยากรเป็นบทบาทหลักที่นำหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่อยู่ในพระไตรปิฎกมาขยายให้แก่ประชาชนไม่ว่าจะเป็นในด้าน สมถกัมมัฏฐานหรือด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานก็ตามก็จะเข้าถึงสภาวะธรรมได้ตามความเป็นจริง เพราะพระสงฆ์ถือว่าเป็นที่พึ่งจิตใจเพราะเป็นผู้สอนในเรื่องของศีล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในไตรสิกขา ศีลเป็นการพัฒนาในเรื่องของร่างกาย และสมาธิปัญญาเป็นการพัฒนาในเรื่องของจิตใจ พระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่สามารถสร้างแนวคิด เปลี่ยนแนวคิด นำประชาชนให้ละเว้นจากความชั่ว ทำแต่ความดีและทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใสเป็นสมาธิ

2.3 บทบาทด้านการบริหารจัดการ พระสงฆ์มีบทบาทในการที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดให้สามารถเข้าถึงแก่ประชาชนได้ เพราะในแต่ละวัดมีการบริหารจัดการที่ต่างกันอย่างออกไป ถึงแม้ว่าสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติจะกำหนดให้แต่ละวัดมีการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นบุคลากรที่คอยดูแลผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม วิทยากรที่อบรม รวมถึงการดูแลสวัสดิการหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่าง ๆ การทำบัญชีรายรับ

รายจ่าย บัญชีผู้เข้าปฏิบัติธรรม เหล่านี้เป็นการบริหารจัดการภายใน แต่บางวัดอาจจะไม่มีในบางส่วน แต่สามารถบริหารจัดการเป็นไปได้ พระสงฆ์ก็เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาการบริหารจัดการที่จะขับเคลื่อนหลัก เพราะเป็นผู้ดูแลทั้งสถานที่ ทั้งหลักสูตร ทั้งผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม หรือ ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับสำนักปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้นในการบริหารจัดการในเรื่องสำนักปฏิบัติธรรม พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญ ถือว่าทำงานที่มีส่วนร่วมกับคณะสงฆ์ทั้งกรรมการวัดหรือพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาปฏิบัติธรรม สิ่งสำคัญพระสงฆ์จำเป็นจะต้องเป็นต้นแบบในเรื่องของศีลาจารวัตรหรือข้อควรปฏิบัติที่ทำให้ประชาชนเลื่อมใสอย่างที่ว่าไปแล้วว่า พระสงฆ์มีต้นทุนด้านความศรัทธา แต่ถ้าเมื่อไหร่มีข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ในทางลบหรือพระสงฆ์ปฏิบัติไม่ดี สังคมก็รับไม่ได้ ถึงแม้จะมีการออกข่าวในทางที่บวกหรือมีการจัดปฏิบัติธรรมเป็นการทวนกระแสสังคมในปัจจุบัน แต่พระสงฆ์ก็จำเป็นจะต้องปฏิบัติดีเพื่อเป็นเนื่อนาบุญให้แก่พุทธศาสนิกชน ที่พระสงฆ์จำเป็นจะต้องขับเคลื่อนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อนำประชาชนให้เข้าสู่หลักธรรมทางพุทธศาสนาได้

สรุปในส่วนนี้ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม 3 ด้าน คือ 1. ด้านสถานที่มีการจัดปฏิบัติธรรมในวัดโดยสถานที่ที่มีความพร้อม อาคารสถานที่ อาหาร และวิทยากร 2. ด้านวิทยากร พระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญูณนำพาประชาชนปฏิบัติให้เข้าถึงสภาวะธรรมตามความเป็นจริงตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและ 3. การบริหารจัดการซึ่งในแต่ละวัดมีการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆที่แตกต่างออกไป โดยภาพรวมเน้นปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 เรื่องของ กาย เวทนา จิต และธรรมให้ผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมได้รู้ซึ่งถึงความเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า รู้เหตุผล จนถึงความจริงของชีวิต พระสงฆ์มีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวไว้เบื้องต้น

การนำสติปัฏฐาน 4 ไปประยุกต์ใช้กับสายกัมมัฏฐานใหญ่ทั้ง 5 สาย

การปฏิบัติธรรม 5 สายใหญ่ไทยประเทศไทย ประกอบด้วย 1. สายพุทโธ มีรูปแบบการสอนตามแนวทางคำสอนของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต 2. สายอานาปานสติ มีรูปแบบการสอนตามแนวทางคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) 3. สายอิริยาบถพพะหรือ ยุบหนอพองหนอ มีรูปแบบการสอนตามแนวทางคำสอนของมีพระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) 4. สายแนวปฏิบัติ มี รูป-นาม เป็นอารมณ์ มีรูปแบบการสอนตามแนวทางคำสอนอาจารย์แนบ มหานิรันดร์ 5. สายสัมมาอะระหัง มีรูปแบบการสอนตามแนวทางคำสอนของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

ในแต่ละสายมีรูปแบบการสอนที่แตกต่างกันก็จริง เช่น พระกัมมัฏฐานสายพุทโธ ก็คือ อานาปานัสสติกัมมัฏฐานนั่นเอง แต่พระเถระจารย์ของไทยได้นำเอาพุทธคุณซึ่งเป็น

กัมมัฏฐานอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า พุทธานุสสติ มาประกอบกับอานาปานัสสติเพื่อให้จิตเป็นสมาธิง่ายขึ้น เมื่อปฏิบัติเห็นผลด้วยตนเองแล้วจึงได้นำมาสอนศิษยานุศิษย์ให้ได้ผลดีเป็นลำดับสืบมา และเป็นที่นิยมกันแพร่หลายมาจนทุกวันนี้ จะเน้นในเรื่องของการพิจารณาลมหายใจเข้า-ออกโดยมีการบริกรรมว่า พุทโธ เป็นต้น, แต่สิ่งที่เหมือนกันคือ การนำมหาสติปัฏฐาน 4 มาใช้เป็นหลักในการสอน คือ สติปัฏฐาน 4 (ที่ตั้งของสติ, การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง) ประกอบด้วย

1. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดพิจารณากาย
2. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดพิจารณาเวทนา ความรู้สึกที่เกิดขึ้น
3. จิตตานุสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดพิจารณาจิตในจิต
4. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดพิจารณาธรรมในธรรม (ที.ม.(บาลี), 10/273-300/325-351)

ในแต่ละสายในการนำสติปัฏฐาน 4 ในสายที่ 1 – 4 อาจจะมีการคล้ายคลึงกันพอสมควร คือ เน้นลมหายใจเข้าออกไม่ได้เน้นเรื่องนิมิตเหมือนสายสัมมา อะระหัง แต่ก็ไม่ทิ้งหลักเดิมคือ สติปัฏฐาน 4

1. สายที่ 1 สายพุทโธ มีรูปแบบการสอนตามแนวทางคำสอนของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต การฝึกสมาธิภาวนา

บุพพภาค (เบื้องต้น) แห่งการปฏิบัตินักปฏิบัติ ฝ่ายคฤหัสถ์ พึงประกาศปฏิญาณตน ถึงพระไตรสรณคมน์ เป็นอุบาสกอุบาสิกา ก่อน แล้วสมาทานศีล 5 หรือ ศีล 8 ให้บริสุทธิ์ กราบพระหรือไหว้พระเสร็จแล้วเจริญพรหมวิหาร จบแล้ว จึงนั่งสมาธิภาวนาต่อนักปฏิบัติฝ่ายบรรพชิต พึงทำการบรรพชาอุปสมบทห้าบริบูรณ์ ด้วยสมบัติ 5 ประการคือ วัตถุสมบัติ ญัตติสมบัติ อนุสาวนาสมบัติ สีมาสมบัติ ปริสสสมบัติ ชำระศีลให้บริสุทธิ์ ทำวัตรสวดมนต์ เจริญพรหมวิหาร จบแล้ว จึงนั่งสมาธิหรือเดินจงกรมต่อไป ตั้งสติลงเป็นคนกลาง กำหนดเอาดวงจิตเข้ามาตั้งไว้เป็นกลาง ทำความรู้เท่าส่วนทั้ง 2 คือรู้เท่าทั้งส่วนความรัก ทั้งส่วนความเกลียด ตั้งตรงแน่วแน่นอยู่ที่เฉพาะหน้าเมื่อมีสติเป็นกลาง จิตก็ย่อมเป็นกลาง เมื่อจิตเป็นกลาง และได้ทำความรู้เท่าส่วนทั้ง 2 รวมเอาจิตเข้ามาตั้งไว้เฉพาะหน้า ทั้งได้แลเห็นคุณพระรัตนตรัยแล้ว จิตนั้นปราศจากนิวรณ์แล้วว่างจากอารมณ์นี้ก็เป็นคำบริกรรมภาวนา บทใดบทหนึ่งซึ่งเป็นที่สบายของตน เป็นต้นว่า พุทโธ ธัมโม สงโฆ ๆ 3 จบ แล้ว รวมลงเอาคำเดียวว่า พุทโธ ๆ เป็นต้น เป็นอารมณ์ นึกอยู่แต่ในใจไม่ออกปากคือไม่ให้มีเสียง มีสติจดจ่อต่อจิตจริง ๆ แล้วพิจารณาลมหายใจขึ้นสู่วิปัสสนา (วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม, 2553)

2. สายที่ 2 สายอานาปานสติ มีรูปแบบการสอนตามแนวทางคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เน้นลมหายใจเข้าออกเป็นสำคัญ อานาปานสติข้อนี้กล่าวถึงการหายใจเข้า-ออก ยาว เป็นส่วนสำคัญ ฉะนั้น สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจก็คือคำที่ว่า

หายใจยาวนานเอง เพื่อให้เป็นการเข้าใจง่ายแก่ผู้ปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติควรจะต้องฝึกหัดและสังเกต การหายใจเข้า-ออกให้ยาวกว่าธรรมดาให้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้ เพื่อจะให้ทราบว่ายาว ที่สุดนั้นเป็นอย่างไรเสียก่อน, แล้วจะได้นำไปเปรียบเทียบกับ การหายใจตามปกติธรรมดา ว่ามันยาวสั้นกว่ากันอย่างไร, แล้วนำไปเปรียบเทียบกับ การหายใจที่สั้นกว่าธรรมดา เช่น การหายใจในเวลาเหนื่อย เป็นต้น ว่ามันยาวสั้นกว่ากันอย่างไรต่อไปอีกและในที่สุด ควรจะมีการทดลองหายใจอย่างสั้นที่สุดเท่าที่จะให้สั้นได้ ด้วยการบังคับของเราเอง เพื่อเปรียบเทียบกับอีกครั้งหนึ่ง ในที่สุด ก็จะสามารถได้ว่า คำว่าหายใจยาว หรือหายใจสั้นนั้น มีความหมายต่างกันอย่างไร หรือมีตัวจริงอยู่อย่างไร และจะเป็นผู้สามารถกำหนดลมหายใจที่ยาวหรือสั้นได้ถูกต้องตรงตามที่ต้องการ (วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม, 2553)

3. สายที่ 3 สายอิริยาบถ หรือ ยุบหนอพองหนอ มีรูปแบบการสอนตามแนวทางคำสอนของมีพระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) เน้นการจับที่อิริยาบถ โดยให้ใจติดตามกิลเลสที่เกิดจากความเคลือบไหวของร่างกาย การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อให้สติได้ปัจจุบันและเกิดความต่อเนื่อง ให้ผู้ฝึกกำหนดในทุกอิริยาบถ นอกเหนือจากยืน เดิน นั่ง โดยให้กำหนดอย่างละเอียดทุกขณะที่จิตทำงาน ประโยชน์ของการกำหนดอิริยาบถย่อย มี 5 ประการ คือปิดช่องว่างการกำหนด ในอิริยาบถอื่น ๆ ทำให้การกำหนดมีความต่อเนื่อง ไม่ขาดสายวิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เกื้อกูลกันค่อนข้างมากส่งเสริมให้อินทรีย์ 5 เท่ากัน (สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา) มีความรอบคอบ ไม่หลงลืม ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานในด้านอื่น ๆ ด้วย

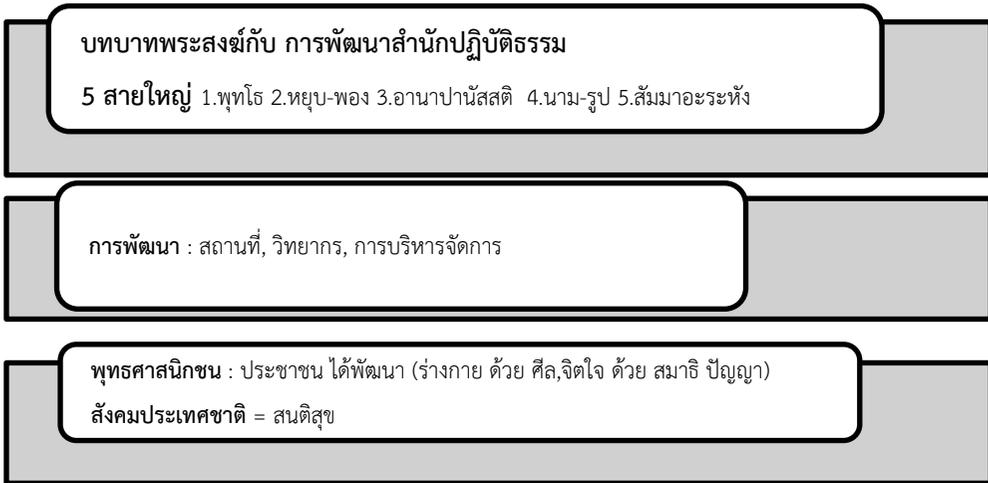
4. สายที่ 4 สายแนวปฏิบัติ มี รูป-นาม เปนอารมณ์ มีรูปแบบการสอนตามแนวทางคำสอนอาจารย์แนบ มหานิรานนท โดยเมื่อผู้ปฏิบัติได้ศึกษา มีความเข้าใจนามรูปดีแล้ว ก็พึงกำหนดนามรูปในอิริยาบถบรรพชิตดังต่อไปนี้ คือ ในเวลาที่นั่งอยู่ ก็ให้มีความรู้สึกตัวว่าดูรูปนั่งเวลานอนอยู่ ให้มีความรู้สึกตัวว่า ดูรูปนอนเวลานอนอยู่ ให้มีความรู้สึกตัวว่า ดูรูปยืนเวลาเดินอยู่ ให้มีความรู้สึกตัวว่า ดูรูปเดิน ผู้ปฏิบัติจะต้องมีความรู้สึกตัวอย่างนี้ อยู่เสมอการที่ให้มีความรู้สึกตัวเช่นนี้ ก็เพื่อแยกรูปนั่ง รูปนอน รูปยืน รูปเดิน ออกไปด้วยการเปรียบเทียบให้รู้ว่าเป็นคนละส่วน เป็นคนละรูป ถ้ากำหนดเพียงรูปไปเฉยๆ ฆนสังขญา ที่ปิดบังอนัตตาก็จะไม่ถูกทำลาย จะเห็นว่าเป็นรูปเดียวกันไปหมด โดยจะสำคัญว่า รูปนั่ง รูปนอน รูปยืน รูปเดิน ก็คือรูปเดียวกัน และจะทำให้เข้าใจว่า นั่ง นอน ยืน เดิน นั้นเป็นอาการของรูป ส่วนตัวจริง ๆ ของรูปก็คือรูปเดียวกัน เป็นต้น (วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม, 2553)

5. สายที่ 5 สายสัมมาอะระหัง มีรูปแบบการสอนตามแนวทางคำสอนของพระมงคลเทพมุนี (สด จนทสโร) ในสายวิชชาธรรมกายเน้นในเรื่องของการปฏิบัติกรรมฐานโดยใช้นิมิตคืออารมณ์กับกสิณนึกเห็นดวงแก้วกลมใสอยู่ที่กลางท้องเหนือระดับสะดือประมาณ

2 นิ้วมือและเข้าไปพิจารณากายในกายเข้าสู่การยกวิปัสสนาขึ้นเป็นอารมณ์ พิจารณาสังขารซึ่งในสายวิชาธรรมกายนั้นส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของการนั่งสมาธิในอิริยาบถนั่ง ส่วนอิริยาบถอื่น ๆ อาจจะมีแต่น้อยและต้นแบบของการปฏิบัติในสายวิชาธรรมกาย ซึ่งในสายวิชาธรรมกายนั้นก็เน้นทั้งสองด้านคือทั้งร่างกายและจิตใจโดยมีการเอาสมถะนำหน้า วิปัสสนาตามหลังคือให้จิตหยุดนิ่งอยู่ในอารมณ์เดียวแล้วจึงนำจิตหยุดนิ่งนั้นเข้าไปพิจารณาเหมือนเสมือนว่ามีแวนขยายที่ยังไม่สะอาดก็ทำความสะอาดแวนขยายนั้นแล้วเอาแวนขยายนั้นไปส่องดูฝุ่นธุลีหรือโมเลกุลที่เล็กทำให้เห็นชัดได้มากขึ้นยิ่ง ซึ่งไม่ทิ้งสติปัฏฐาน 4 เหมือนกัน

สรุปในส่วนนี้คือ ในสายกรรมฐานสำนักใหญ่ 5 สายได้นำรูปแบบการฝึกสมถะและวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 โดยเน้นให้เห็นเรื่องของกาย เวทนา จิต ธรรม ได้ทำจะสังเกตได้ว่าในแต่ละสายนั้นเน้นในการที่จะชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ควรแก่การปฏิบัติ เน้นในเรื่องของการฝึกอิริยาบถต่าง ๆ ที่เข้าในเรื่องของเวทนาและฝึกจิตเป็น จิตตานุปัสสนา และการเข้าไปถึงสภาวะธรรมให้รู้ให้เห็นตามความเป็นจริงว่า สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์และไม่ใช่ตัวตน ส่วนสายที่จะอาจจะแปลกกว่าทั้ง 4 สายนั้น คือ สายสัมมาอะระหัง ซึ่งมีการนึกเห็นนิมิตเป็นตัวล่อให้จิตหยุดนิ่ง และ เน้นในเรื่องของการนั่งสมาธิเพื่อให้จิตเป็นสมาธิแล้วถึงจะเข้าไปสู่การพิจารณาวิปัสสนาแต่รวมลงทั้ง 5 สายนั้นก็ถือเป็นสายที่ปฏิบัติเพื่อรู้เข้าถึงได้เป็นตามแนวสติปัฏฐาน 4 โดยมีการยึดโยงกับหลักอานาปานสติคือลมหายใจเข้า-ออก ซึ่งเป็นเบื้องต้นของร่างกายที่จะดำรงธาตุขันธ์ได้ก็จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องประกอบด้วยลมหายใจเข้าออกเพราะฉะนั้นการพิจารณาลมหายใจเข้าออกนั้นเป็นสภาวะธรรมขั้นสูง ซึ่งรูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในไทยได้นำมาใช้หลายปีจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 1 สรุปบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม (ผู้เขียน : 2566)

สรุป

พระสงฆ์มีต้นทุนในเรื่องของความศรัทธาและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยมีผู้นับถือศาสนาพุทธไม่น้อยกว่า 95% ของประเทศ เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการที่จะพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมไม่ว่าจะเป็นด้านสถานที่ด้านวิปัสสนาจารย์ พระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการปฏิบัติและในด้านการบริหารจัดการมีการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการสวดมนต์ นั่งสมาธิ หรือเจริญจิตตภาวนา รวมไปถึงกิจกรรมฟั่งธรรมะ ที่เกี่ยวกับการจัดปฏิบัติธรรม พระสงฆ์มีบทบาทอย่างยิ่งในการที่จะทำให้สำนักปฏิบัติธรรมมีความเจริญรุ่งเรืองทำให้พุทธศาสนามีความมั่นคง เพราะประชาชนคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธยังมีความเชื่อว่าการปฏิบัติธรรมนั้นเป็นการฝึกจิตเป็นกระบวนการที่ทำให้พัฒนาในเรื่องของจิตใจและในส่วนของปฏิบัติธรรมอาจจะเป็นการพัฒนาสถานที่ การพัฒนาวิทยาการ รวมถึงการบริหารจัดการ จะเกิดขึ้นได้นั้น อยู่กับเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมหรือเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดร่วมด้วยช่วยกันในการขับเคลื่อนบริหารจัดการปฏิบัติธรรมให้ไปสู่การพัฒนา เมื่อพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมที่ผู้เขียนได้รวบรวมไว้ทั้ง 5 สายพุทธโธ สายหยุบ-พอง สายนามรูป สายอานาปานสติ และสายสัมมาอะระหัง จะสามารถนำไตรสิกขา คือ ศิล สมาธิ ปัญญา ร่วมกับการพัฒนาทั้ง 3 ด้านคือสถานที่ วิทยาการและการบริหารจัดการ ผลที่ได้คือประชาชนมีการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจ ประเทศไทยเกิดความร่มเย็นสันติสุข และประชาชนเห็นคุณค่าของการปฏิบัติธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กองพุทธศาสนศึกษา. (2556). *คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ*. นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). (2553). *การคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล). (2549). *การบริหารวัด*. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (บาลี)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม. (2553). *คู่มือปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน 5 สาย*. นครปฐม: บริษัท เพชรเกษม พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด.